

სამხედრო სავალდებულო სამსახურიდან მღვდელთმსახურთა გათავისუფლება და თავდაცვის კოდექსის პროექტი

I. შესავალი

2023 წლის 4 აპრილს საქართველოს პარლამენტმა თავდაცვის სამინისტროს მიერ ინიცირებული კანონპროექტი, „თავდაცვის კოდექსი“ პირველი მოსმენით მიიღო.¹ კანონპროექტის ერთ-ერთი ცენტრალური მიზანი სამხედრო სამსახურში განწვევის გადავადების უფლების შეზღუდვაა იმ წვევამდელთათვის, რომლებიც ამას სხვადასხვა ფიქტიურ რელიგიურ ორგანიზაციებში განწვევიანებითა და სასულიერო პირის სტატუსის მიღებით ახერხებენ.² აღნიშნული მიზნის მისაღწევად, საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელების შემთხვევაში, გადავადების უფლება აღარ მიეცემათ მღვდელმსახურებს,³ რასაც დღეს მოქმედი კანონმდებლობა ითვალისწინებს.⁴

გადავადების უფლების მქონე პირთა რიცხვიდან მღვდელთმსახურთა ამოღების მიუხედავად, მიმდინარე საკანონმდებლო ცვლილებები არ შეეხებათ საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის სასულიერო პირებს, ვინაიდან მათ სამხედრო ვალდებულებისგან კონსტიტუციური შეთანხმება ათავისუფლებს.⁵ ხელისუფლების მსგავსი მიდგომა დისკრიმინაციულად შეფასდაროგორც რელიგიური უმცირესობების,⁶ ისე არასამთავრობო სექტორის წარმომადგენლების მხრიდან.⁷ აღნიშნულ ორგანიზაციათა პოზიციას ამყარებს ის

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის მაგისტრანტი. ORCID: 0009-0004-3797-3858.

¹ <<https://parliament.ge/legislation/25591>> [16.06.2023]

² განმარტებითი ბარათი საქართველოს კანონის პროექტზე „თავდაცვის კოდექსი“, 11.

³ საქართველოს კანონის პროექტი „თავდაცვის კოდექსი“, მუხლი 71.

⁴ „სამხედრო ვალდებულებისა და სამხედრო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონის 30-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ლ“ ქვეპუნქტი.

⁵ საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის კონსტიტუციური შეთანხმების მე-4 მუხლის პირველი პუნქტი.

⁶ <<https://netgazeti.ge/life/657440/>> [16.06.2023]

⁷ იხ., ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციისა და ტოლერანტობისა და მრავალფეროვნების ინსტიტუტის განცხადებები: <<https://shorturl.at/cjIwE>> [16.06.2023] ასევე, <<https://shorturl.at/cdfIA>> [16.06.2023]

ფაქტიც, რომ ჯერ კიდევ კანონპროექტის ინიცირებამდე საქართველოს პრემიერ-მინისტრმა განაცხადა, რომ დაგეგმილი ცვლილებები საპატრიარქოსთან იყო შეთანხმებული.⁸

სტატიის მიზანია, შეიმუშავოს შეფასების სტანდარტი, რომელიც შესაბამის ორგანოებს შესაძლებლობას მისცემს, შეამონმოს ამა თუ იმ რელიგიური გაერთიანების კეთილსინდისიერება და ფიქტიური ხასიათი. სახელმწიფოს მხრიდან შეფასების ტესტის გამოყენება სხვადასხვა რელიგიური გაერთიანების მღვდელთმსახურებს მისცემს სამხედრო სამსახურის გადავადების ან მისი ალტერნატიული ჩანაცვლების შესაძლებლობას, ხოლო შეზღუდვები შეეხებათ მხოლოდ იმ რელიგიურ ორგანიზაციებს, რომლებიც აღნიშნულ ტესტს ვერ დაძლევენ.

II. კანონპროექტით გათვალისწინებული ცვლილებების პრობლემურობა

მღვდელმსახურთა გამორიცხვა ეროვნული სამხედრო სამსახურის გადავადების უფლების მქონე პირთა რიგებიდან სხვადასხვა სამართლებრივ პრობლემასთანაა დაკავშირებული. აღნიშნული საკითხი, უპირველეს ყოვლისა, ადამიანის ძირითადი უფლებების კონტექსტშია შესაფასებელი. საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლი იცავს რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლებას. კონსტიტუციის აღნიშნული მუხლით დაცულ სფეროში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს რელიგიის თავისუფლებასა და ზოგადად, რელიგიური ხასიათის მრწამსს,⁹ რომელიც შესაძლებელია წინააღმდეგობაში მოდიოდეს სამხედრო ვალდებულების შესრულებასთან.¹⁰ შესაბამისად, ადამიანის უფლება, თავისი მრწამსიდან გამომდინარე, არ მოიხადოს სამხედრო სამსახური, რელიგიის თავისუფლების მნიშვნელოვანი გამოვლინებაა.¹¹ მოცემული პრობლემა განსაკუთრებით თვალშისაცემია მაშინ, როდესაც სამხედრო განწვევა მღვდელმსახურებს ეხებათ. ის, რომ სხვადასხვა სახელმწიფოს სამართლებრივ პრაქტიკაში სამღვდელოების წარმომადგენლებისთვის სამხედრო ვალდებულებისგან გათავისუფლების პირობა არსებობს,¹² შესაძლოა

⁸ <<https://formulanews.ge/News/81809>> [16.06.2023]

⁹ კუბლაშვილი კ., ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები, მე-6 გამოცემა, თბილისი, 2022, 160.

¹⁰ ნარინდოშვილი მ., გოგელია ვ., ჯულაყიძე თ., ჯაში ზ., გლურჯიძე ე., რელიგიის თავისუფლება, თბილისი, 2004, 180.

¹¹ Dukoski S., Veljanovska S., Protection of the Rights to Freedom of Conscience and Religion in Europe, International Scientific Conference "Towards a Better Future: Human Rights, Organized Crime and Digital Society", Bitola, 3 October 2020, 301.

¹² იხ., Amnesty International, Conscientious Objection to Military Service, London, 1991, 6-23.

სხვადასხვა მიზეზით აიხსნას. არსებობს მოსაზრება, რომ სასულიერო პირთა აღნიშნული მოვალეობისგან გათავისუფლების ერთ-ერთი მთავარი საფუძველი ამ უკანასკნელთა მიერ რელიგიურ საქმეთა განხორციელების ვალდებულებაა,¹³ რომელიც როგორც ომიანობის, ისე მშვიდობის დროს საზოგადოების სულიერ საკითხებზე ზრუნვის აუცილებლობიდან გამომდინარეობს.¹⁴ მნიშვნელოვანი არგუმენტია, ასევე, რელიგიურ ორგანიზაციათა დიდი უმრავლესობის პაცი-ფისტური მოძღვრებაც, რომელიც ომსა და მასთან დაკავშირებულ ნებისმიერ ქმედებას ეწინააღმდეგება.¹⁵

აღსანიშნავია, რომ დაგეგმილი საკანონმდებლო ცვლილებები შეეხება უკლებლივ ყველა რელიგიურ ორგანიზაციას, გარდა ქართული სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიისა¹⁶. მსგავსი მონესრიგება საფრ-თხეს უქმნის საქართველოს კონსტიტუციის მე-11 მუხლით აღიარებულ თანა-სწორობის ზოგად პრინციპს. მეორე მხრივ კი, რელიგიის თავისუფლებაში მსგა-ვის რადიკალური ჩარევა რთულად თუ დაძლევს თანაზომიერების ტესტს და იგი ვერც კანონპროექტით აღიარებულ დეკლარირებულ მიზანთან – არაკეთილსი-ნდისიერი, ფიქტიური რელიგიური ორგანიზაციების საქმიანობის შეზღუდვა-სთან¹⁷ მოდის შესაბამისობაში. ამრიგად, მღვდელმსახურთა გამორიცხვა სამხე-დრო სამსახურის გადავადების უფლების მქონე პირთა რიგებიდან ორი მიმართულებით უნდა შეფასდეს: რელიგიის თავისუფლებაში ჩარევის თანაზო-მიერებისა და ცვლილებების დისკრიმინაციული ხასიათის კუთხით.

1. რელიგიის თავისუფლებაში ჩარევის თანაზომიერება

საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლი რელიგიის როგორც შინაგან, ისე გარეგან გამოვლინებას იცავს. ამათგან რწმენის თავისუფლება (*forum internum*),

¹³ იხ., Smith J.L., Ministerial Draft Exemption and the Establishment Clause, *Cornel Law Review*, Vol. 55, No. 6, 1970, 992-995.

¹⁴ Lamberti J. F., Selective Service Regulations and Military, *The Catholic Lawyer*, Vol. 28, No. 2, 1983, 164.

¹⁵ Cornell J., Exemption from Draft: A Study in Civil Liberties, *The Yale Law Journal*, Vol. 56, No. 2, 1947, 263.

¹⁶ აღნიშნულის მიზეზი ისაა, რომ საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოცი-ქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის დადებულია კონსტიტუცი-ური შეთანხმება, რომელიც „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-7 მუხლის მე-3 პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტის მიხედვით, საქართველოს კონსტიტუ-ციასა და კონსტიტუციური კანონის შემდეგ უპირატესი იურიდიული ძალით სარგებლობს სხვა ნორმატიული აქტების მიმართ. „თავდაცვის კოდექსის“ ჩანაწერი კი საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სამღვდლოების წარმომადგენლებს არ შეეხებათ, ვინა-იდან საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმების მე-4 მუხლის პირველი პუნქტის მი-ხედვით, სასულიერო პირები თავისუფლდებიან სამხედრო ვალდებულებისგან.

¹⁷ განმარტებითი ბარათი საქართველოს კანონის პროექტზე „თავდაცვის კოდექსი“, 11.

რომელიც ადამიანის შინაგან მრწამსს უკავშირდება, აბსოლუტურად დაცული უფლებაა და მასში ჩარევა ნებისმიერ შემთხვევაში დაუშვებელია.¹⁸ ხოლო მისი გარეგანი გამოხატვა (*forum externum*), რომელიც შესაძლოა მოიცავდეს სწავლებას, თაყვანისცემას, რიტუალების ჩატარებასა და სხვადასხვაგვარ რელიგიურ საქმიანობას,¹⁹ არ სარგებლობს აბსოლუტური პრივილეგიით და მისი შეზღუდვა აუცილებელი საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის, ჯანმრთელობის ან სხვათა უფლებების დაცვის მიზნითაა შესაძლებელი.²⁰ სასულიერო პირთა სამხედრო სამსახურში განწვევა აღმსარებლობის თავისუფლებაში ჩარევის ერთ-ერთი გამოვლინებაა.²¹ მიუხედავად იმისა, რომ უფლებაში ჩარევა მიმდინარე კანონპროექტით აშკარად ვლინდება, კონსტიტუციის მე-16 მუხლთან წინააღმდეგობის დასადგენად ეს ერთადერთი კრიტერიუმი არ იქნება საკმარისი. ძირითად უფლებაში არაკანონიერი ჩარევის დასადგენად, მნიშვნელოვანია, საკითხი შეფასდეს თანაზომიერების ტესტით, რომელიც სახელმწიფოს მიერ ადამიანის უფლებათა შეზღუდვისას კანონმდებლის შეზღუდვის მექანიზმი და შესაბამისად, საკონსტიტუციო კონტროლის ელემენტია.²²

როგორც ქართულ, ისე ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში თანაზომიერების ტესტს ოთხი ეტაპი აქვს: ლეგიტიმური საჯარო მიზანი, გამოსადეგობა, აუცილებლობა და პროპორციულობა.²³ უფლებაში ჩარევის შემოწმებისას, ბუნებრივია, რომ ტესტით გათვალისწინებული თითოეული კრიტერიუმი თანაბარი მნიშვნელობისაა, თუმცა აღსანიშნავია, რომ ნაკლებად

¹⁸ გეგენავა დ., ეკლესია-სახელმწიფოს ურთიერთობის სამართლებრივი მოდელები და საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმება, თბილისი, 2018, 99.

¹⁹ Dukoski S., Veljanovska S., Protection of the Rights to Freedom of Conscience and Religion in Europe, International Scientific Conference "Towards a Better Future: Human Rights, Organized Crime and Digital Society", Bitola, 3 October 2020, 302.

²⁰ საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლის მე-2 პუნქტი.

²¹ Landskroener P. M., Not the Smallest Grain of Incense: Free Exercise and Conscientious Objection to Draft Registration, Valparaiso University Law Review, Vol. 25, No. 3, 1991, 461.

²² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრების – ზაზა თავაძისა და თამაზ ცაბუტაშვილის განსხვავებული აზრი საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 28 ოქტომბრის №2/5/560 გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ნოდარ მუმლაური საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 4.

²³ იხ., ერემაძე ქ., ინტერესთა დაბალანსება დემოკრატიულ საზოგადოებაში, გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის საზოგადოება, თბილისი, 2013, 21-26; Trykhlid K., The Principle of Proportionality in the Jurisprudence of The European Court of Human Rights, in: EU 2020 – Lessons from the Past and Solutions for the Future, Edited by D. Duić and T. Petrašević, EU and Comparative Law Issues and Challenges Series, 2020, 138; თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ არსებობს შემთხვევები, როდესაც ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო საქმეთა გადაწყვეტისას სამსაფეხურიან მოდელს იყენებს, იმ მიზეზის გამო, რომ ბოლო ორ კრიტერიუმს – აუცილებლობასა და პროპორციულობას, შორის ზღვარის გავლება საკმაოდ რთულია. იხ., კუბლაშვილი კ., ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები, მე-6 გამოცემა, თბილისი, 2022, 65.

სავარაუდოა კანონმა ლეგიტიმური მიზნისა და გამოსადეგობის კრიტერიუმი ვერ გადალახოს, ვინაიდან კანონმდებელი ყოველთვის ცდილობს მათ შორის არაკონსტიტუციური აქტი „კეთილი მიზნებით“ შენიღბოს და მის შესასრულებლად გამოსადეგი ბერკეტები გამოიყენოს.²⁴ „თავდაცვის კოდექსის“ კანონპროექტთან დაკავშირებითაც შესაძლებელია იგივე ითქვას. კანონპროექტის ერთ-ერთი მიზანი სახელმწიფოს თავდაცვისუნარიანობის გაძლიერება და ფიქტიური რელიგიური გაერთიანებების მხრიდან წვევამდელთა სამხედრო მოვალეობისგან თავის არიდების გამორიცხვა²⁵, რომელიც, თავის მხრივ, ემსახურება აღმსარებლობის თავისუფლების შეზღუდვის ლეგიტიმურ მიზანს – აუცილებელ საზოგადოებრივ უსაფრთხოებას. გამოყენებული საშუალებაც არ იწვევს კითხვებს, ვინაიდან კანონით კონკრეტული ურთიერთობის მონესრიგება სახელმწიფოს მხრიდან მიზნის მიღწევის ერთ-ერთი მთავარი მექანიზმია.²⁶ „თავდაცვის კოდექსიდან“ მღვდელთმსახურებისთვის სამხედრო სამსახურის გადავადების უფლების ჩამორთმევის პრობლემები თანაზომიერების პრინციპის აუცილებლობისა და პროპორციულობის ნაწილში იკვეთება. აუცილებლობის კრიტერიუმის მიხედვით, გამოყენებული საშუალება მიზნის მიღწევის უკიდურესი ფორმა უნდა იყოს, რომლის გარეშეც სახელმწიფოს მიერ დასახული ლეგიტიმური მიზანი ვერ მიიღწევა.²⁷ მოცემულ შემთხვევაში სახელმწიფომ მიზნის მისაღწევად ყველაზე უფრო მეტად შემზღუდავი ბერკეტი გამოიყენა და არაკეთილსინდისიერი, ფიქტიური რელიგიური ორგანიზაციების შეზღუდვა პრაქტიკულად ყველა რელიგიურ ჯგუფზე გაავრცელა მაშინ, როდესაც სახელმწიფოს შეეძლო საკანონმდებლო ცვლილებები, შესაბამისი ტესტის შემუშავებით, მიემართა კონკრეტულად იმ დანესებულებებზე, რომელთა სერიოზულობა და დამაჯერებლობა კითხვებს არჩენს.²⁸ კანონპროექტის პრობლემა პროპორციულობის ნაწილშიც იკვეთება. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს არაერთხელ აღუნიშნავს, რომ სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის ტვირთი, ასევე მისი დემოკრატიულობის ხარისხი სწორედ იმით განისაზღვრება, რამდენად შეძლებს ის შეპირის-

²⁴ Collings J., Barclay H.S., Taking Justification Seriously: Proportionality, Strict Scrutiny, and the Substance of Religious Liberty, *Boston College Law Review*, Vol. 63, No. 2, 2022, 472; ასევე იხ., კუბლაშვილი კ., ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები, მე-6 გამოცემა, თბილისი, 2022, 64.

²⁵ განმარტებითი ბარათი საქართველოს კანონის პროექტზე „თავდაცვის კოდექსი“, 3, 11.

²⁶ კუბლაშვილი კ., ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები, მე-6 გამოცემა, თბილისი, 2022, 64.

²⁷ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 15 თებერვლის N3/1/659 გადანყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ომარ ჯორბენაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-30, 31, 42, 44, 63.

²⁸ მაგალითად, პოლიტიკური პარტია „გირჩის“ მიერ დაფუძნებული რელიგიური ორგანიზაცია „ბიბლიური თავისუფლება“, რომლის მეშვეობითაც დაახლოებით 50 000 წევვამდელმა თავი დააღწია სავალდებულო სამხედრო სამსახურს.

პირებულ ინტერესთა სამართლიან დაბალანსებას.²⁹ სასულიერო პირთა სრული გამორიცხვა სამხედრო სავალდებულო სამსახურის გადავადების უფლებამოსილ პირთა რიგებიდან კი პრაქტიკულად უგულებელყოფს საქართველოს კონსტიტუციით აღიარებულ ერთ-ერთ ძირითად უფლებას – რელიგიის თავისუფლებას კანონპროექტით დეკლარირებული მიზნის მიღწევის ხარჯზე.

2. კანონპროექტით გათვალისწინებული ცვლილებების მიმართება თანასწორობის ძირითად უფლებასთან

საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის არსებული კონსტიტუციური შეთანხმება კანონპროექტით გათვალისწინებულ შეზღუდვებს არ ავრცელებს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მღვდელმსახურებზე.³⁰ გარდა კონსტიტუციური შეთანხმებისა, ქართულ სახელმწიფოს რაიმე სახის ხელშეკრულება, რომელიც სასულიერო პირთა სამხედრო ვალდებულებისგან გათავისუფლებას უზრუნველყოფდა, სხვა რელიგიურ ორგანიზაციასთან არ დაუდია.³¹ ეს გულისხმობს იმას, რომ მიმდინარე კანონპროექტის ამოქმედების შემდეგ, ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის სამღვდელო პირების გარდა, ყველა სხვა რელიგიის მღვდელმსახური სამხედრო სავალდებულო სამსახურში განწევვას დაექვემდებარება. საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს მაღალჩინოსნების განმარტებით, რელიგიის თავისუფლებაში არაკონსტიტუციურ ჩარევას არ ხდება, რადგან სხვადასხვა კონფესიის სასულიერო პირებს შეუძლიათ ისარგებლონ „არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონით და სამხედრო სამსახურის ნაცვლად, გაიარონ ალტერნატიული შრომითი სამსახური, რომელიც სამხედრო მოვალეობასთან არ იქნება დაკავშირებული.³² ცვლილებების დისკრიმინაციულობასთან დაკავშირებით კი სამინისტრო მიუთითებს, რომ, ვინაიდან საქართველოს კონსტიტუციის მე-8 მუხლი

²⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 13 ნოემბრის №1/4/557,571,576 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ვალერიან გელბახიანი, მამუკა ნიკოლაიშვილი და ალექსანდრე სილაგაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-27.

³⁰ საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის კონსტიტუციური შეთანხმების მე-4 მუხლის პირველი პუნქტი.

³¹ აღსანიშნავია, რომ ქართულ სახელმწიფოსა და წმინდა საყდარს საერთაშორისო ხელშეკრულების დადების მცდელობა ჰქონდათ, შეთანხმებას მხოლოდ ხელმოწერა აღაპყრდა, თუმცა ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის დიდი წინააღმდეგობის გამო, იმდროინდელმა პრეზიდენტმა ედუარდ შევარდნაძემ შეთანხმებაზე ხელმოწერა ბოლო მომენტში გადაიფიქრა. იხ., გეგენავა დ., შეთანხმება საქართველოსა და წმინდა საყდარს შორის: დადების მცდელობა და პერსპექტივა, წიგნი: კათოლიკური მემკვიდრეობა საქართველოში, ტ. 5, მ. ლალანიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2022.

³² <<https://netgazeti.ge/life/657440/>> [15.06.2023].

საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას განსაკუთრებულ სტატუსს ანიჭებს, რაც გამყარებულია კონსტიტუციური შეთანხმების დადებით, ამ უკანასკნელისთვის რაციონალური უპირატესობის მინიჭება დასაშვებია.³³ აქედან გამომდინარე, საჭიროა მსჯელობის ორი მიმართულებით განვითარება: პირველი, რამდენად უზრუნველყოფს „არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონი სასულიერო პირთა უფლებების დაცვას და მეორე, რამდენად ჯდება რაციონალურობის ფარგლებში ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის მღვდელთმსახურების გამორიცხვა, მათ შორის, ალტერნატიული შრომითი სამსახურიდან.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, „არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული საქმიანობის განხორციელება სამხედრო ვალდებულების მოხდის ერთ-ერთი ფორმაა.³⁴ აღნიშნულ მიდგომას ასევე იზიარებს ევროსასამართლო იმ მიზეზით, რომ ალტერნატიული შრომითი სამსახური შესაბამისად არ არის გამიჯნული სამხედრო სტრუქტურებთან, ვინაიდან მსგავს სამსახურზე სამხედრო პირები ზედამხედველობენ.³⁵ შესაბამისად, საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს არგუმენტი იმასთან დაკავშირებით, რომ სასულიერო პირები უზრუნველყოფილი იქნებიან არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურით, არარელევანტურია.

მეორე საკითხია საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმებით აღიარებული პრივილეგია, რომელსაც ოფიციალური სტრუქტურები კონსტიტუციის მე-8 მუხლს უკავშირებენ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში მიუთითა, რომ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის განსაკუთრებული როლი არ გულისხმობს მის ყველა სიტუაციაში პრივილეგირებულ მდგომარეობაში ჩაყენებას.³⁶ გასათვალისწინებელია ისიც, რომ რომელიმე კონკრეტული რელიგიისათვის განსაკუთრებული სტატუსის მინიჭება ავტომატურად სხვა რელიგიათა დაკნინებას არ გულისხმობს.³⁷ საბერძნეთიც კი, რომე-

³³ იქვე.

³⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2011 წლის 22 დეკემბრის N1/1/477 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-34.

³⁵ *Adyan and Others v. Armenia* [ECtHR], App. no. 75604/11, 12 October 2017, paras. 69-72.

³⁶ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 31 დეკემბრის N1/2/671 გადაწყვეტილება საქმეზე, „სსიპ „საქართველოს ევანგელურ-ბაპტისტური ეკლესია“, ააიპ „საქართველოს სიცოცხლის სიტყვის ეკლესია“, სსიპ „ქრისტეს ეკლესია“, სსიპ „საქართველოს სახარების რწმენის ეკლესია“, ააიპ „მეშვიდე დღის ქრისტიან – ადვენტიცტა ეკლესიის ტრანსკავკასიური იუნიონი“, სსიპ „ლათინ კათოლიკეთა კავკასიის სამოციქულო ადმინისტრაცია“, ააიპ „ქართველ მუსლიმთა კავშირი“, სსიპ „წმინდა სამების ეკლესია“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-31.

³⁷ გეგენავა დ., ეკლესია-სახელმწიფოს ურთიერთობის სამართლებრივი მოდელები და საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმება, თბილისი, 2018, 101; იხ. ციტირება: სა-

ლიც სახელმწიფო ეკლესიის მოდელია,³⁸ მართლმადიდებელი ეკლესიის წევრებთან ერთად ტრადიციული რელიგიური გაერთიანებების სამღვდელთა საბჭოს ათავისუფლებს სამხედრო მოვალეობისგან.³⁹ მიმდინარე კანონპროექტთან დაკავშირებით კი სახელმწიფოს მხრიდან არ წარმოდგენილა არცერთი რაციონალური არგუმენტი იმის მხარდასაჭერად, თუ რატომ უნდა სარგებლობდნენ მხოლოდ და მხოლოდ მართლმადიდებელი ეკლესიის მღვდელთმსახურები სამხედრო სამსახურიდან გათავისუფლების შესაძლებლობით და არა სხვა ტრადიციული რელიგიური ჯგუფები. სახელმწიფოს მხრიდან ამ შინაარსის ცვლილების განხორციელება მნიშვნელოვნად თანასწორი სუბიექტების მიმართ თვითნებურად უთანასწოროდ მოპყრობას გულისხმობს, რაც პირდაპირი დისკრიმინაციის გამოვლინებაა⁴⁰.

ამრიგად, შესაძლებელია ითქვას, რომ კანონპროექტში გათვალისწინებული ცვლილებები როგორც უფლებაში ჩარევის ინტენსიურობის კუთხით, ისე თანასწორობის ზოგად პრინციპთან დაკავშირებით, შეუსაბამოა. აღნიშნული ცვლილებების ამოქმედების შემთხვევაში აუცილებლად დადგება ნორმის კონსტიტუციურობის საკითხი, რასაც შესაბამისი კანონპროექტი სათანადოდ ვერ პასუხობს. იმისათვის, რომ სახელმწიფომ განმარტებითი ბარათით დეკლარირებულ მიზანს მიაღწიოს და გამორიცხოს არაკეთილსინდისიერი და ფიქტიური რელიგიური ორგანიზაციების დახმარებით წვევამდელთა სამხედრო სამსახურისადმი თავის არიდება, უნდა შეიმუშავოს შეფასების ტესტი, რომელიც რელიგიური ორგანიზაციების სერიოზულობას, კეთილსინდისიერებასა და დამაჯერებლობას შეამოწმებს.

III. რელიგიური ორგანიზაციის შეფასების ტესტი

რელიგიის თავისუფლების კუთხით „თავდაცვის კოდექსის“ უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრის საშუალება მღვდელთმსახურებისთვის სამხედრო სამსახურის გადავადების უფლების აღდგენაა. თუმცა საკითხი საკმაოდ კომპლექსურია, ვინაიდან გასათვალისწინებელია არაკეთილსინდისიერი, ფიქტიური ორ-

გინაშვილი ქ., მართლმადიდებლობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების სამართლებრივი ასპექტები უცხო ქვეყნების მაგალითების ფონზე, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2001, 17.

³⁸ Martino M. G., “We Need to Promote the Dialogue between Christians and Protestants”: State, Church and Religious Minorities in Greece, Italy and Sweden, *Journal of Church and State*, Vol. 54, No. 4, 2012, 526.

³⁹ Amnesty International, *Conscientious Objection to Military Service*, London, 1991, 16.

⁴⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2010 წლის 27 დეკემბრის N1/1/493 გადაწყვეტილება საქმეზე, „მოქალაქეთა პოლიტიკური გაერთიანებები „ახალი მემარჯვენეები“ და „საქართველოს კონსერვატიული პარტია“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-2.

განიზაცებიც, რომლებიც ქართულ რეალობაში არაერთია.⁴¹ შესაბამისად, იმისათვის, რომ, ერთი მხრივ, არ დაზიანდეს კეთილსინდისიერი, ტრადიციული რელიგიური ორგანიზაციის წევრების ინტერესები, ხოლო, მეორე მხრივ, შეიზღუდოს ფიქტიური რელიგიური ჯგუფების ხელშეწყობა წვევამდელებისადმი სამხედრო ვალდებულების თავიდან ასარიდებლად, მნიშვნელოვანია, საკანონმდებლო დონეზე განისაზღვროს შეფასების სტანდარტი და მისი კრიტერიუმები, რომელიც შესაბამის ორგანოებს მისცემს საშუალებას, დიფერენცირებულად მიუდგინონ კეთილსინდისიერ და არაკეთილსინდისიერ, ფიქტიურ და ტრადიციული რელიგიური ჯგუფების წარმომადგენლებს. ევროსასამართლო იცნობს შეფასების ტესტს, რომელიც რელიგიური ორგანიზაციისთვის ინტელექტუალური და მორალური დამაჯერებლობის კრიტერიუმებს განსაზღვრავს,⁴² აღნიშნული ტესტი უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას ასრულებს ვინაიდან, მისი საშუალებით ევროკონვენციის მე-9 მუხლის დაცული სფეროდან გამოირიცხება ისეთი სახის რწმენა, რომელსაც არ გააჩნია დამაჯერებელი შეხედულება ფუნდამენტურ პრობლემაზე.⁴³ შეფასების ტესტი სამი კრიტერიუმისგან შედგება, ესენია: დამაჯერებლობა, მოძღვრებათა კავშირი და სერიოზულობა.⁴⁴

1. დამაჯერებლობა

ევროსასამართლოს არასდროს დაუდგენია დამაჯერებლობის ზუსტი დეფინიცია, თუმცა, სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების საფუძველზე, შესაძლებელია ითქვას, რომ დამაჯერებლობა არის რელიგიური ორგანიზაციის ან მისი წევრის უნარი, ნათლად, ლოგიკურად და საფუძვლიანად გადმოსცეს მისი სწავლებითა და მოძღვრებით განსაზღვრული მნიშვნელოვანი საკითხები.⁴⁵ ეს ელემენტი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს მაშინ, როდესაც საკითხი ნაკლებად ცნობილი, ახლად წარმოშობილ ან მცირე რელიგიურ გაერთიანებას უკავშირდება. თუმცა ევროსასამართლო აღნიშნულ კრიტერიუმს მსხვილი რელიგიური ჯგუფების შესაფასებლადაც იყენებს.⁴⁶ ამა თუ იმ რელიგიის დამაჯერებლობის შეფასებისთვის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორია ასევე რელი-

⁴¹ იხ., <<https://24news.ge/read/id/79149>> [15.06.2023]

⁴² ნარინდოშვილი მ., გოგელია ვ., ჯულაყიძე თ., ჯაში ზ., გლურჯიძე ე., რელიგიის თავისუფლება, თბილისი, 2004, 93.

⁴³ Campbell and Cosans v. The United Kingdom [ECtHR], App. no. 7511/76, 25 February 1982, par. 36.

⁴⁴ იხ., Wolff T., Cogency, Seriousness, Cohesion, and Importance: Assessing the Strasbourg Case-Law on Religion or Belief, Oxford Journal of Law and Religion, 2023, 184-196.

⁴⁵ იქვე, 183.

⁴⁶ იხ., Eweida and Others v. The United Kingdom [ECtHR], App. nos. 48420/10, 59482/10, 51671/10 and 36516/10, 15 January 2013; Baytayan v. Armenia [ECtHR], App. no. 23459/03, 7 July 2011; Jakobski v Poland [ECtHR], App. no. 18429/06, 7 December 2010.

გიური ორგანიზაციის ინსტიტუციური და სტრუქტურული ხასიათი. აქ იგულისხმება, რომ პერსონალურად მოტივირებული რელიგიები და მისი მღვდელმსახურები ყველა შემთხვევაში ვერ მოექცევიან ევროკონვენციის მე-9 მუხლით დაცულ სფეროში.⁴⁷ თუმცა, ეს არ გულისხმობს მხოლოდ მსხვილი რელიგიური ჯგუფების მიერ დაცვის უფლებით სარგებლობას.⁴⁸ ნიშანდობლივია, რომ განაცხადის გაკეთებისას, რელიგიური ორგანიზაციის დამაჯერებლობისა და ასევე სხვა მნიშვნელოვანი კრიტერიუმების დასაბუთების მტკიცების ტვირთი აქვს თავად განმცხადებელს, რომელიც შესაძლოა იყოს როგორც ამა თუ იმ რელიგიური ორგანიზაციის წევრი ან თავად ეს ორგანიზაცია.⁴⁹ ქართული რეალობის მაგალითზე, რელიგიურ ორგანიზაციათა დამაჯერებლობის კრიტერიუმი (მათ შორის იგულისხმება ფიქტიური ორგანიზაციებიც) ნაკლებად პრობლემურია. რელიგიური დაწესებულებები, რომლებიც წვევამდელებს, ორგანიზაციის წევრობის დამადასტურებელი საბუთის გაცემით, სამხედრო ვალდებულების თავიდან აცილებაში ეხმარებიან, გამართული სტრუქტურითა და ორგანიზაციით ხასიათდებიან, შესაბამისად, მსგავსი დაწესებულებების არსებობაში ეჭვი არავის ეპარება. თუმცა, ვინაიდან ნაშრომის მიზანი შეფასების სრულყოფილი ტესტის განსაზღვრა და რწმენის თავისუფლების ნებისმიერი სახის არაკეთილსინდისიერი გამოყენებისგან დაცვაა, ამ მხრივ, აუცილებლობის კრიტერიუმი შეფასების ტესტის მნიშვნელოვანი კომპონენტია.

2. მოძღვრებათა კავშირი

შეფასების ტესტის დასაძლევად მნიშვნელოვან კრიტერიუმია მოძღვრებათა სისტემა და მათი ლოგიკური კავშირი.⁵⁰ ამ შემთხვევაში იგულისხმება ის, რომ რელიგიური ორგანიზაციის მოძღვრება არა მხოლოდ ერთ საკითხზე უნდა იყოს კონცენტრირებული, არამედ მას უნდა ჰქონდეს ღირებულებათა სისტემა, რომელიც ერთმანეთთან მჭიდროდ იქნება დაკავშირებული.⁵¹ გარდა ღირებულებათა სისტემისა, აუცილებელია, ესა თუ ის საკითხი რელიგიური მოძღვრებისთვის მნიშვნელოვანი იყოს, – იგი ფუნდამენტური მნიშვნელობის საკითხს უნდა ეხებოდეს.⁵² რელიგიური ორგანიზაციები, რომლებსაც არ გააჩნიათ,⁵³ ან

⁴⁷ *Pretty v. The United Kingdom* [ECtHR], App. no. 2346/02, 29 April 2002, par. 82.

⁴⁸ Smith J.L., *Ministerial Draft Exemption and the Establishment Clause*, *Cornel Law Review*, Vol. 55, No. 6, 1970, 997.

⁴⁹ Lamberti J.F., *Selective Service Regulations and Military*, *The Catholic Lawyer*, Vol. 28, No. 2, 1983, 165.

⁵⁰ *Vavřička and Others v. the Czech Republic* [ECtHR], App. no. 47621/13, 8 April 2021, par. 259.

⁵¹ *X. v. the Federal Republic of Germany* [ECtHR], App. no. 8741/79, 10 March 1981, par. 1.

⁵² *Salonen v. Finland* [ECtHR], App. no. 27868/95, 2 July 1997, par. 2.

⁵³ იქვე.

ვერ ამტკიცებენ, რომ მათ აქვთ მოძღვრებათა სისტემა, რომლებსაც ერთმანეთთან აქვს ლოგიკური კავშირი და ამასთანავე, ისინი კონკრეტულ საკითხს ფუნდამენტურად მნიშვნელოვნად მიიჩნევენ, ვერ მოექცევიან რელიგიის თავისუფლების დაცულ სფეროში⁵⁴. სწორედ აღნიშნული კრიტერიუმი იქნება ქართული ფიქტიური რელიგიური ორგანიზაციებისთვის ერთ-ერთი მთავარი ხელშემშლელი ფაქტორი შეფასების ტესტის ჩასაბარებლად. როგორც პოლიტიკური პარტია „გირჩის“ მიერ დაფუძნებული რელიგიური ორგანიზაციის – „ბიბლიური თავისუფლების“ ერთ-ერთმა დამფუძნებელმა განაცხადა, ორგანიზაციის შექმნის მიზანი ნვევამდელთა დახმარება იყო, რათა მათ თავი აერიდებინათ სამხედრო სავალდებულო სამსახურისთვის.⁵⁵ ეს გულისხმობს იმას, რომ აღნიშნულ რელიგიურ ორგანიზაციას არ ჰქონდა მოძღვრებათა სისტემა და მისი ერთადერთი მიზანი იმ პოლიტიკის წინააღმდეგ ბრძოლა იყო, რომელიც სამხედრო სავალდებულო სამსახურის ინსტიტუტს ამკვიდრებს. შესაბამისად, ქართულ სინამდვილეში, იმ რელიგიური ორგანიზაციების ნევრები, რომლებიც ვერ გადალახავენ შეფასების ტესტის რომელიმე კრიტერიუმს, მათ შორის, მოძღვრებათა სისტემის საფეხურს, ვერ ისარგებლებენ სამხედრო სამსახურის გადავადების უფლებით.

3. სერიოზულობა

რელიგიის სერიოზულობის დადგენა შეფასების ტესტის ბოლო ეტაპია. წინა ორი საფეხურისაგანა (დამაჯერებლობა და მოძღვრებათა კავშირი) განსხვავებით, მისი შემონმება სუბიექტური შეფასების საგანია,⁵⁶ ამიტომაც შესაბამის ორგანოებს საკითხის გადანყვეტისთვის ყველაზე უფრო დიდი წინააღმდეგობა სწორედ აღნიშნულ ეტაპზე შეიძლება შესვდეთ. მოცემულ შემთხვევაში, შემონმებას ექვემდებარება, თუ რამდენად გულწრფელი და ნამდვილია რწმენა⁵⁷ და რამდენად ღირებულია კონკრეტული რწმენის თავისუფლების დაცვა დემოკრატიული საზოგადოების მიზნებისთვის.⁵⁸ ევროსასამართლო, ისევე, როგორც დამაჯერებლობისა და მოძღვრებათა კავშირის შემთხვევაში, სერიოზულობის ზუსტ დეფინიციას არ იძლევა. თუმცა, წინა კრიტერიუმების მსგავსად, მისი მახასიათებლების დადგენა სასამართლოსავე მიღებული გადანყვეტილებების ანალიზითაა შესაძლებელი.

⁵⁴ Wolff T., Cogency, Seriousness, Cohesion, and Importance: Assessing the Strasbourg Case-Law on Religion or Belief, *Oxford Journal of Law and Religion*, 2023, 186.

⁵⁵ <<https://shorturl.at/djzl3>> [16.06.2023]

⁵⁶ Carlson R., The Sincerely Religious Corporation, *Marquette Benefits & Social Welfare Law Review*, Vol. 19, No. 2, 2018, 169, 179.

⁵⁷ Cranmer F., The Rights of Freedom of Thought in the United Kingdom, *European Journal of Comparative Law and Governance*, Vol. 8, No. 3, 2021, 146.

⁵⁸ იქვე.

ევროსასამართლო კონვენციის მე-9 მუხლით დაცულ სფეროში არ მოიაზრება ისეთ რელიგიებს, რომლებიც შარჟზეა ორიენტირებული და სხვა რელიგიური ორგანიზაციის იმიტაციის საფუძველზეა შექმნილი.⁵⁹ დაცვის უფლება არ იარსებებს მაშინაც, როდესაც კონკრეტული ჯგუფის მხრიდან ხდება რელიგიის არსებობის ინსცენირება კანონისგან თავის დაღწევის მიზნით.⁶⁰ სერიოზულობის კრიტერიუმის მნიშვნელოვანი საზომია ასევე, თავად სასულიერო პირის მიერ რამდენადაა აღქმული მისი სამღვდლო საქმიანობა უმთავრეს მოვალეობად,⁶¹ ამ შემთხვევაში იგულისხმება თავად ამ უკანასკნელის დამოკიდებულება რელიგიური საქმიანობების მიმართ. აღნიშნული კრიტერიუმის შეფასებისას მნიშვნელოვანია გამოირიცხოს დაცვის უფლებით სარგებლობა იმ „მღვდელთმსახურთა“ მიერ, რომლებიც მხოლოდ და მხოლოდ თავისუფალ დროს უთმობენ სასულიერო საქმიანობას და მას არ აღიქვამენ, როგორც მათ ძირითად „სამსახურეობრივ“ მოვალეობას.⁶² უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულ რეალობაში არსებულ იმ რელიგიური ორგანიზაციების წევრებს, რომლებიც მხოლოდ სამხედრო ვალდებულების თავიდან აცილების მიზნით ირიცხებოდნენ მღვდელმსახურებად, საკმაოდ გაუჭირდებათ შეფასების ტესტის სერიოზულობის ეტაპის გადალახვა. ამის უმთავრესი მიზეზი თავად წვევამდელთა გულგრილი დამოკიდებულებაა მათი სამღვდლო სტატუსისა და ზოგადად ეკლესიის მიმართ, რომელსაც ისინი უნდა ემსახურებოდნენ.

IV. დასკვნა

დასკვნის სახით რამდენიმე მნიშვნელოვან ასპექტზეა შესაძლებელი ყურადღების გამახვილება. უპირველეს ყოვლისა, აშკარაა, დაგეგმილი საკანონმდებლო ცვლილებების არაკონსტიტუციურობა. კანონპროექტი, ერთი მხრივ, ვერ

⁵⁹ ამ შემთხვევაში იგულისხმება პასტაფერიანიზმი, რომელიც ევროსასამართლომ (*De Wilde v. the Netherlands* [ECtHR], App. no. 9476/19, 9 November 2021) არ მოაქცია ევროკონვენციის მე-9 მუხლით დაცულ სფეროში. სასამართლოს განმარტებით, რელიგიური ორგანიზაცია ვერ აკმაყოფილებდა დამაჯერებლობის, სერიოზულობისა და თანმიმდევრულობის ტესტს, რომელიც სასამართლო პრაქტიკით არის განსაზღვრული. პასტაფერიანიზმი იყო ერთ-ერთი ამერიკული რელიგიური ორგანიზაციის – მფრინავი სპაგეტის მონსტრის ეკლესიის ანალოგი; იხ., Dowdy D., *Absurdity, Sincerity, Truth, and the Church of the Flying Spaghetti Monster: Title VII Religious Protections and Perceived Satire*, *Rutgers Journal of Law and Religion*, Vol. 19, No. 2, 2018, 175.

⁶⁰ ნარინდოშვილი მ., გოგელია ვ., ჯულაყიძე თ., ჯაში ზ., გლურჯიძე ე., რელიგიის თავისუფლება, თბილისი, 2004, 98.

⁶¹ *Grandrath v. the Federal Republic of Germany* [ECtHR], App. no. 2299/64, 12 December 1966, par.31.

⁶² Major M. F., *Conscientious Objection to Military Service: The European Commission of Human Rights and the Human Rights Committee*, *California Western International Law Journal*, Vol. 32, No. 1, 2001, 25.

ლახავს თანაზომიერების პრინციპის მოთხოვნებს და რელიგიის თავისუფლებას მნიშვნელოვნად ზღუდავს, ხოლო, მეორე მხრივ, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის გარდა, ყველა სხვა რელიგიურ ორგანიზაციას დისკრიმინაციულად ეპყრობა. იმის ალბათობა, რომ საპარლამენტო უმრავლესობა აღნიშნულ კანონპროექტს მიიღებს, საკმაოდ დიდია, შესაბამისად, მოსალოდნელია რელიგიური ორგანიზაციების ან მათი მღვდელთმსახურების მიერ საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის სარჩელით მიმართვა, რომელსაც ნამდვილად ექნება წარმატების პერსპექტივა. გარდა აღნიშნულისა, ფაქტია ისიც, რომ მოსალოდნელი ცვლილებები, მათი უნივერსალური ხასიათიდან გამომდინარე, ვერ პასუხობს კანონპროექტის განმარტებითი ბარათით განსაზღვრულ დეკლარირებულ მიზანს – არაკეთილსინდისიერი, ფიქტიური რელიგიური ორგანიზაციების შეზღუდვას. იმისათვის, რომ სახელმწიფომ, ერთი მხრივ, გამორიცხოს ფსევდო-რელიგიური ჯგუფების მხრიდან ნვევამდელთა ხელშეწყობა და ამავე დროს, დაიცვას კონსტიტუციის მე-11 და მე-16 მუხლებით აღიარებული უფლებები, საჭიროა, დაინერგოს შეფასების სამ ეტაპიანი ტესტი, რომელიც რელიგიური ორგანიზაციის კეთილსინდისიერებასა და რეალურობას დამაჯერებლობის, მოძღვრებათა სისტემისა და სერიოზულობის კრიტერიუმით შეაფასებს. შეფასების ტესტის სამივე კრიტერიუმი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი იქნება, ერთი მხრივ, ფიქტიური რელიგიური ორგანიზაციების საქმიანობის შეზღუდვისთვის, მეორე მხრივ კი, რელიგიის თავისუფლებისა და თანასწორობის ძირითადი უფლებების დაცვისთვის. ისეთ ორგანიზაციებში განვევრიანებულნი, რომლებიც შეფასების ზემოაღნიშნულ სამეტაპიან ტესტს ვერ აკმაყოფილებენ, ვერ ისარგებლებენ სამხედრო სამსახურის გადავადების უფლებით, ხოლო კეთილსინდისიერი, არაფიქტიური რელიგიური ორგანიზაციის წარმომადგენლები კვლავ შეძლებენ სამხედრო ვალდებულების გადავადებას, რითაც ძირითად უფლებაში უარყოფითი ჩარევისგან იქნებიან დაცულნი.